

A szókészletet vizsgálva mondhatni törvényszerű, hogy a kutató eljut a szavak – dolgok – közösségek hármassága összefüggésének fölismeréséhez. ERB egy találó Grimm-idézzettel (35) s lírai vallomásban teszi egyértelművé a maga idevágó kutatói motivációt és elkötelezettségét, amikor baranyai szülőfalujáról (Véménd) és gyermekkoráról (magyarra fordítva) így ír: „olyan világ tárult ki előttem, amely azóta is elbűvöl. Olyan világ, amelyet pragmatikai stratégiák irányítottak minden életterületen, a sajátnak az elsőbbségére és folyamatosságának megtartására irányulva, de amelyet egyidejűleg – a jelmondat szerint »olyan sokat, ami szükséges, olyan keveset, amennyire lehet« – tárgyi és nyelvi adás és vevés is jellemezte. Olyan világ, amelyben a hagyományos és az újítás úgy olvadt össze új szerves egésszé, mintha mindig is összetartozott volna” (6).

A könyv a nyelvi kontaktusok és a nyelvi változások vizsgálata szempontjából, illetőleg a német és a magyar történeti dialektológia és a szociolingvisztika, a művelődéstörténet és a néprajz kutatói számára lehet fontos. Hungarológiai szempontból elsődlegesen azért, mert a magyar nyelv forrás-, átadó- és közvetítőnyelvként egyaránt tárgya a vizsgálatnak. Továbbá azért, mert a magyar nyelvközösség egyre több csoportja kerül a Kárpát-medencében olyan helyzetbe, amilyenben a könyvben vizsgált német kisebbségi közösségek és anyanyelvük van: érdemes tehát figyelniük germanistáink tapasztalataira, vizsgálati eredményeire (l. még MNy. 2005: 79–81). Nem feledkezve meg arról, hogy ők a leghívebb közvetítői a német dialektológia eredményeinek. Márpedig a mai német dialektológia szemléletében korszerű, módszertani téren változatos, s elméleti igényesség tekintetében is követésre méltó.

KISS JENŐ

KÜLÖNFÉLÉK

A moldvai magyarok mai családnevei a magyar állampolgárság küszöbén*

1. A magyar állampolgárság megszerzésének lehetősége a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi XLIV. törvény 2010. évi módosítása értelmében leszármazás révén a moldvai magyarság számára is adott. Ezáltal lehetővé válik a felmenők egykori, de különböző okok folytán megváltozott családnevének újbóli viselése, többtagú családnevekből egyes névelemek vagy tagok elhagyása, illetőleg a keresztnév magyar megfelelőjének felvétele. Napjainkban a moldvai magyarok családnevei a több évszázados elszigeteltség-

* Munkám elején három megjegyzést teszek. Az első a fogalomhasználatra vonatkozik, mégpedig hogy a *moldvai magyar(ság)* és *moldvai csángó* kifejezéseket a gyakori előfordulás miatt szinonim módon alkalmazom, bár én a pontosabb és vitás kérdésektől mentesebb *moldvai magyar* megnevezést helyeslem. Második megjegyzésem a dolgozat témáját érinti, mely a családnevek mellett indokoltá tenné a keresztnévek vizsgálatát is, erre azonban itt nincs módomban kitérni. Ezúton is köszönetet mondok továbbá RAÁTZ JUDIT, HAJDÚ MIHÁLY és KISS JENŐ tanárainknak, valamint PÉNTEK JÁNOSNAK, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem professzorának, illetve névtelen lektorainknak az adattárhoz és a dolgozathoz fűzött hasznos megjegyzéseikért, tanácsaikért.

ből adódóan különféle interferenciajelenségeknek lettek hordozói, így a legáltalánosabb megfogalmazásban is elmondható: a térség vezetékneveiben nagyfokú alaki variabilitást tapasztalunk. A nevek változásának, illetve váltakozásának mértéke különböző. Egyes magyar nevek helységtől függetlenül szinte az azonosíthatatlanságig átalakultak, mások csak a román helyesíráshoz alkalmazkodtak, igazodtak. A magyar állampolgárság igénylése, így az identitáshoz való viszony tisztázása várhatóan a nevek viszonylatában is tapasztalható lesz, tehát az eddig Romániában anyakönyvezett nevüket a magyar állampolgárság igénylésével egyidőben feltehetően többen meg fogják változtatni, ezért tárgyunk szempontjából egyrészt a nevek spontán módosulását, másrészt az ezt követő lehetséges névmódosítást fogjuk érinteni röviden. Mindazonáltal a dolgozat elsődleges célja inkább a gyakorlati jelleghez, a névalkalmazáshoz való közelítés, mintsem az elméletihez; a fennálló új társadalmi kihívásnak való optimális megfelelés elősegítéséhez kíván hozzájárulni.

A magyar állampolgárság megszerzéséhez benyújtandó okiratok között – azok számára, akik élni szeretnének vele – szerepel a névváltozást igénylő lap formanyomtatványa. Nem elég a nevet tetszés szerint átírni, a döntést indokolni kell, bemutatva (csatolva) a következő dokumentumok egyikét: a) a saját, illetve apám, anyám, nagyapám (távolabbi felmenő) egykori állami születési anyakönyvi kivonatát; b) a saját, illetve felmenőim születési családi nevét tartalmazó korabeli magyar hatóság által kiállított okmányt: személyazonosító (személyazonossági, személyi) igazolvány, magyar útlevél, lakcímbeljelentő lap, katonakönyv, illetőségi bizonyítvány, egyéb okirat; c) az elhagyni kívánt névelem nyelvi jellemzőjéről az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda fordítását vagy igazolását, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének szakvéleményét, illetve egyéb szakvéleményt.

Az állampolgárság és a nevek kérdésének sokrétű problémáját BEREGSZÁSZI ANIKÓ és CSERNICSKÓ ISTVÁN (2011) a kárpátaljai magyarság viszonylatában is tárgyalja. Ez arra utal, hogy az okmányok honosításának problematikája nem egyedi módon a moldvai magyarságra vonatkoztatható, ahová a töténelmi magyar határok nem terjedtek ki, hanem kétségteljesen minden egyes Magyarországon kívülről jövő kérvényezőre, akinek nevét a spontán névváltozás jelensége valamilyen formában érintette, eltérítette eredeti írásmódjától. A moldvai magyarok által viselt családnevek átírása mint jelenség megegyezik a kárpátaljai magyarokéval, lényegét tekintve azonban sok tekintetben más képet mutat. Mindenképpen különbözik attól az apai név és a transliteráció tekintetében, s feltehetően nem kis mértékben az asszonynev viselésének kérdésében is. Hivatalos iratban ez utóbbira nem találtam eddig megfelelő példát, csak kéziratos dokumentumban.

A moldvai magyarság neveinek legújabb kori helyzetével nemrég B. FODOR KATALIN is foglalkozott. A 2011-ben Győrben megrendezett „A nyelvöldrajztól a névföldrajzig II.” című konferencián a szerző előadásának témája a névanyag vizsgálati módszerének tekintetében megegyezik az általánosan is követéssel, csupán a céljai másak. Míg én a Bákó könyéki fálvak névanyagát vizsgálom, ahol a magyarság viszonylag nagyobb tömbökben él és etnikailag homogénebb, B. FODOR KATALIN Bákónak mint „a moldvai magyarság fővárosá”-nak és „etnikailag vegyes” településének családneveit tekinti át (B. FODOR 2011).

2. A csángók személyneveiről készült eddigi átfogó jellegű tudományos kutatások között (MIKECS 1944; HAJDÚ 1980; BARTHAS 1982; BURA 1989; BÁLINT–BODÓ 1999; B. FODOR 2011; TRUNKI 2011) történeti és jelenkori szempontú vizsgálatok egyaránt

fellelhetők, mégis azt tapasztalhatjuk, hogy a legjobban kiaknázott névanyag a történeti, a XVII. századi. Ennek az lehet a magyarázata, hogy olyan összeírások álltak a kutatók rendelkezésére, melyek teljességüknél fogva Moldvára vonatkozó átfogó anyagot nyújtottak, és amelyekből a korra jellemző fő névtani jellegzetességek viszonylag pontosan leírhatók. Ha egyes kérdésekben hiányérzetünk is támad, az nem maga a feldolgozás, hanem a források természetéből adódik. Az újabb kori névanyagot feldolgozó munkák viszont egy-egy (összesen három) településre szorítkoznak, s noha összképet nyújtanak az adott falu személyeiveiről, a magyar és román nyelv mindennapi használatából adódó kontaktusjelenségekről meglehetősen keveset mondanak. Ha egy pillantást vetünk bármelyik Bákó vagy Neamț megyei magyar község névsorára, észrevesszük, hogy a nyelvi érintkezésből adódó jelenségek – mint a szókészlet részeit – a családnévek felépítését is érintették. Ez azért alakulhatott ki, mivel a moldvai magyarság mindig is román nyelven intézte hivatalos ügyeit, következésképpen az anyanyelven bementett neveket a lejegyző magyar nyelvi ismeretek hiányában gyakran hibásan, pontosabban a román nyelv helyesírása szerint jegyezte le, s ugyanígy gyanakodhatunk természetesen helytelen bementésre vagy egyéb okokra is.

Összességében véve különböző mértékű spontán családnév-módosulásokkal állunk szemben, melyekről HAJDÚ MIHÁLY a következőket írja: „A névváltozás [...] egy-egy családnév esetében bekövetkezett olyan átalakulás, amelyet vagy a névhasználó közösség, vagy pedig az esetek nagy többségében a följegyzést végző személy hajt végre, s ezt a megnevezett tudomásul veszi, a megváltozott nevet örökíti utódainak. [Bekezdés.] A legegyszerűbb névváltozás, amely mindig a jegyzést végző személy akaratlagos vagy tudatalan beavatkozásának a következménye, a helyesírási változás” (HAJDÚ 2003: 752–3).

Mihelyt az állampolgárság könnyített felvételének törvényi szabályozása megszületett, nem módszeres felmérés által, csupán néhány moldvai ismerősöm körében és szóbeli úton, a neveket érintő kérdésekről tájékozódva megtudtam¹, hogy a magyar állampolgárság igénylésével többen helyesbítenék nevük írásképét, de felvetődik a kérdés, hogy miként. Tudvalevőleg a névkincsben nemegyszer egymáshoz alakban igen hasonló nevekkel találkozhatunk. Sokan évek óta Magyarországon élnek, családot alapítottak, s nevük írásával vagy olvasatával rendszeresen nehézségekbe ütköznek, ezért az állami hivatal által is elfogadható formában „helyreállítanak” az eredeti formát. Az újonnan kialakulóban levő társadalmi igény úgy is felfogható, mint a rendszerváltást követő jobb boldogulás reményében bekövetkezett erőteljes nyugati irányú migráció következménye, melynek kezdetben Magyarország, utóbb a nagyobb nyugati államok lettek célpontjai. A román nyelv, valamint a csángó nyelvjárások ismeretében szeretném megtenni az első lépést az itt bemutatott problémának a megoldására.

3. Ma már aligha feltételezi valaki, hogy a moldvai magyarok nyelve, a moldvai csángó nyelvjárás nem a magyar nyelv egyik nyelvváltozata, dialektusa. Az eredet kérdéseit nyelvtudományi szemszögből BENKŐ LORÁND (1989) kellően tisztázta, a lokalizációból pedig következik, hogy a családnévek típusai is – melyeket BENKŐ nem, csak MIKECS vizsgált alaposan – eredendően az erdélyi magyarsággal állnak szoros kapcsolatban. Ismert tény továbbá, hogy a csángóság nem a honfoglaláskor Moldvában kintmaradt

¹ Köszönetet mondok legfőképpen SZŐCS ANNÁNAK a kérvényezőik számáról, illetőleg a csángók állampolgársághoz fűződő viszonyulásáról nyújtott fontos információiért.

népesség. A Moldvába jutás eredendően összefüggésben áll a magyarság keleti irányú mozgásával. BENKŐ LORÁND a „Magyar nyelvjárástörténet”-ben ezt a következőképpen foglalja össze: „A magyarság nagy kelet felé áramlásának mintegy utolsó mozzanataként a XIV. században alakult meg Erdélyből, főként a Szamos völgyéből kiköltöző magyar csoportokból a moldvai csángó nyelvjárás sziget. Bár a következő századokban állandó népi és nyelvi utánpótlást kap a székelységtől és a keleti magyarságtól, területi elszakadottsága, román környezete folytán nyelvi sziget jellege magában a nyelvi képben is egyre jobban kiütöközik” (BENKŐ 1957: 72 – ritkítás az eredetiben).

Mind az idegen nyelvi kölcsönhatásokból, mind a belső nyelvi jellegzetességekből eredő névváltozásokra a nyelvtudománynak választ kell adnia, hiszen a felmerülő kérdések elsősorban nyelvpolitikai és nyelvművelő, de társadalomlélektani és társadalomtörténeti problémák is egyaránt. A moldvai magyarság névmagyarosításának, névhelyesbítésének igénye nemcsak az identitás névjegy általi explicit kifejezése, hanem egyfajta társadalmi feltételrendszernek való megfelelés, ezáltal az új társadalomba való tényleges beilleszkedés vagy csak emocionális tartozás szándékának kifejezése, melyet egyebek mellett a név zökkenőmentes alkalmazása hív életre. Ilyen értelemben a tágabban vett névváltoztatással kapcsolható össze.

A névváltoztatás, névhelyesbítés igénye eddigi ismereteim szerint nem volt jellemző a moldvai csángókra. Számos példa bizonyítja a beletörődés vagy indifferens magatartás tanúsítását az élet legapróbb színterein. Leggyakrabban tapasztalható az a jelenség, hogy a hatóságok a hivatalos iratokon nevet tévesztenek, a névviselő viszont nem korrigálja nevét, inkább annak téves alakját viseli. Nem ritka, hogy többgyermekes családoknál az egyes tagokat ugyanazon családnév más-más írásváltozatával anyakönyvezték. A közömbösség valószínűsíthető oka az identitás sokrétűségében keresendő, itt ugyanis a nemzeti-ség szerinti önidentifikációt gyakran megelőzte vagy módosította a vallás szerinti, s ebben a név alakjának, illetőleg annak magyaros vagy romános hangzásának nem volt különösebb jelentősége. Ezzel szemben az állampolgársággal kérvényezett névváltoztatást meglehetősen újszerű jelenségnek kell tartanunk, ahol a nemzeti (nemzetiségi) és vallási elkötelezettség kiegyenlítődni látszik.

A nyelvi érintkezések hatására létrejövő családnév-változások kiváltó oka lehet közösségi indíttatású spontán névasszimiláció és egyéni kezdeményezésű, tudatos névváltoztatás (FARKAS 2009: 30). Ha a moldvai magyar családnévek magyarországi anyakönyvezésére ilyen szempontból tekintünk, azt tapasztaljuk, egyesek megtartanak az eddig anyakönyvezett nevüket, más kérvényezők azonban magyar standardizált névalakok felvételére tartanak igényt. Az utóbbi esetben nem beszélhetünk névasszimilációról, de szigorúan vett névváltoztatásról sem. Névasszimilációról azért nem, mivel a név eredeti anyakönyvezésének magyarországi átírata fakultatív, így nem kényszerítő jellegű, hanem egyéni indíttatásból fakad. Mégsem a névváltoztatás hagyományos jelenségével állunk szemben. Itt a családnév-változtatásnak egy szűkebb értelemben vett fogalmával kell operálnunk, amelyben a kérvényező megtartja eredeti etimonú nevét, csupán annak írásmódját korrigálja a befogadó ország helyesírásának megfelelően, így névmódosításról, névhelyreállításról (VÖRÖS 2009: 67–8) beszélhetünk. A moldvai magyar családnévek integrálhatóságának kérdését legjobban a hivatalos előfordulás, valamint az ezzel szembemutató hétköznapi ejtés világítja meg. A leíró jellegű preskriptív meghatározottság, melyről az alábbiakban szó esik, többnyire a szóbeliségben elevenen élő névelemek szabványos varián-

sának hasznosíthatóságára irányul, mindemellett megtartva az eredeti (nyelvjárási) nyelv-közösségben is alkalmazott névalakokat (vö. BEREGSZÁSI–CSERNICKÓ 2011: 420–1).

4. A moldvai csángómagyarok névmódosításának indokrendszere többféle lehet, ezek mind beilleszthetők a már ismert egyéni (pl. az érzelmi hovatarozáshoz kötődő) vagy a társadalomban elvártnak tűnő, a jobb és könnyebb boldogulást elősegítő okok körébe. A névalakok pontos lelőhelyéül olyan forrást kerestem, amelybe a neveket személyi igazolvány alapján írták be. A 2007–2008-as Bákó megyei telefonkönyvből egybegyűjtöttem mintegy huszonöt település családneveit és betűrendes táblázatot készítettem róluk. A települések kiválasztásakor fontosnak tartottam olyanokat bevenni, ahol a csángó lakosság magasabb aránya miatt feltehetően többen fogják igényelni a magyar állampolgárságot. A települések névsora betűrendben – zárójelben azok román megfelelőjével (vö. PÉNTEK 2004: 180–96) – a következő: Bahána (Bahna), Belcseszku (Nicolae Bălcescu), Beringyes (Berindesti), Bogdánfalva (Valea Seacă), Csík (Ciucani), Diószén (Gioseni), Dózsa (Gheorghe Doja), Forrófalva (Faraoni), Frumósza (Frumoasa), Gajdár (Coman), Klézse (Cleja), Külsőrekecsin (Fundu Răcăciuni), Lábnyik (Vladnic), Lészped (Lespezi), Lujzikalagor (Luizi-Călugăra), Magyarfalu (Arini), Nagypatak (Valea Mare), Pokolpatak (Valea Mică), Pustina (Pustiana), Somoska (Somușca), Szabófalva (Săbăoani), Szitás (Nicoresti), Szőlőhegy (Pârgăresti), Trunk (Galbeni), Újfalu (Satu Nou).

A táblázat két oszlopot tartalmaz. Először a román nyelvi névalakokat vettem számba, a mellettük levő oszlopban sorakozó magyar nevek pedig a magyar nyelvi norma szerinti alakokat kínálják. Bonyolítja a kérdést, hogy a nevek alapján nem dönthető el, hogy melyik név viselője magyar és melyik román, bár ismert, hogy a csángók nemzetiség szerinti önazonosítása – mint már fentebb is utaltam rá – ennél jóval bonyolultabb kérdés. A magyar községekben alakult névalakokat a mai magyar köznyelv és helyesírás szerint rögzítettem. A különböző névtárakban fellelhető régies írású névalakok felvételét nem minden esetben tartottam célravezetőnek. Minden név megfeleltetésében a helyi gondolkodásmód ésszerűségi elveit is igyekeztem követni. A kimondottan román eredetű nevekkel kevésbé foglalkoztam, ugyanis ha valaki ilyen családnevet szeretne módosítani, a hivatalos családnév-változtatási eljárást kell követnie, s ugyanígy járhat el az is, aki a meglévő nevét más névre változtatná. Arra törekedtem, hogy egyes bizonytalan eredetű, magyar és román vonatkozásokat egyaránt mutató családnemekhez is rendeljek sztenderdizált névalakot. (A magyar névrendszertől idegennek tűnő névalakok esetében fonetikus átíráshoz folyamodtam, amihez támpontot az alább ismertetett szótárak, kézikönyvek adtak.)

Az idegen eredetű nevek írásával kapcsolatban „A magyar helyesírás szabályai” 11. kiadása így fogalmaz: „A latin írású nyelvek tulajdonneveiben általában változtatás nélkül követjük az idegen írásmódot [...] Nyomtatásban, ha nincs megfelelő betű, és ha a nyomtatási eljárás a mellékjel pótlását nem teszi lehetővé, a mellékjelet elhagyjuk, az alapbetűt leírjuk [...] A mellékjelek elhagyása szükségmegoldás, de a mellékjeles betűk helyett az alapbetűktől eltérő más magyar betűk alkalmazása, azaz a névnek fonetikus vagy éppen eltorzított átírása [...] teljességgel helytelen” (AkH. 214. pont). A megfogalmazás nyilvánvalóan jelzi, hogy a szabályzat helyteleníti az idegen nevek fonetikus átírását, az általunk tárgyalt kérdést azonban nem taglalja, vagyis a nevek átírásának egy olyan területére vetődtünk, amelyet az AkH. egyáltalán nem érinti, ugyanis nem az idegen környezetbe került magyar nevek átírásának szabályozásáról ír, hanem – mint a felhozott

példákból is kiderül – az idegen nyelvekből, kultúrákból ismertekről. A moldvai magyar tulajdonnevek írásmódjának problematikusa volt a személynevek mellett a településnevekre is jellemző, noha újabban ezek kodifikációjára is látunk próbálkozást (PÉNTEK 2004: 180–96).

Munkám során a legnagyobb segítséget KÁZMÉR MIKLÓS „Régi magyar családnévek szótára” (CsnSz.) és HAJDÚ MIHÁLY „Családnévek enciklopédiája” (CsnE.) című munkái nyújtották. Maradtak mégis bizonytalanságok. KÁZMÉR szótára ugyanis nyelv- és névtörténeti célokat követ, s nem fértek bele az újkeletű képződmények, HAJDÚ pedig csak az előfordulások számát vette alapul, így az ezer előfordulás alatt maradó nevek eleve kihulltak a rostán. Hogy ritkább előfordulású nevek is megjelenjenek, felhasználtam a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala által az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke rendelkezésére bocsátott, a magyar állampolgárokat célzó 2007. január elseji állapotot kimutató családnévi adatbázist. Ebben ugyanis a ritka – akár egyszeri – előfordulású nevektől a leggyakoribb magyar nevekig minden adat megjelenik. A kevés fonetikus átírású név szinte mindegyike megtalálható ebben az adattárban.

1. táblázat

Mutatvány a moldvai családnévek adatbázisából

Hivatalosan anyakönyvezett név	Hivatalosan anyakönyvezett név magyar átírata
Fabiean	Fábián
Farțade	Farcádi ~ Fercádi
Fârțade	Farcádi ~ Fercádi
Farțadi	Farcádi ~ Fercádi
Faraoneanu	Forrófalvi
Farauanu	Forrófalvi
Farcaș	Farkas
Farcas	Farkas
Fechet	Fekete
Fechetă	Fekete
Feer	Fehér ~ Fejér
Ferariu	Ferár
Feraru	Ferár
Fercu	Ferkó
Ferenț	Ferenc
Feru	Feró
Ficău	Fikó
Fichitiu	Fekete
Fiereru	Ferár
Filip	Fülöp
Fistoș	Füstös
Focioroș	Facsaros
Forcoș	Farkas
Franț	Ferenc ~ Franc
Frâncu	Frenkó ~ Frenkuly

Hivatalosan anyakönyvezett név	Hivatalosan anyakönyvezett név magyar átírata
Friciu	Frenkó ~ Frenkuly
Frîncu	Frenkó ~ Frenkuly
Furieșu	Furujás
Fustes	Füstös

A nevek normalizálása során több szempontot is szem előtt tartottam. Közöttük elsődlegesnek tekintettem a moldvai magyar családnevek közismert típusainak, például az apanévi eredetűeknek (*Antal, Balaș, Balint, Barnat, Benedic, Coșferenț, Domocoș, Farcaș, Ferenț, Gabor; Gal, Gaspar, Gherfi, Ghiurca, Iacob, Iacobuș, Iojă, Iștoc, Jicman, Laslău, Lorinț, Lucaci, Marcuș, Matieș, Miclăuș, Patrașcu, Pistea, Solomon, Tomaș* stb.) vagy a tájnyelvi jelleget tükröző névalakoknak (*Sarig < Sârig, Piloncea < Pillancs; Feier, Feer < Fejér*) megvilágítását. Céлом elsősorban nem a nevek átírása, hanem az ugyanazon lexémához tartozó névalakok közös nevezőre hozása.

Az *Ababei, Apetri, Apiștei, Atomei* és hozzá hasonló birtokviszonyt kifejező névalakok nem jellemzők a hagyományos moldvai magyar családnevekre, de mivel – mint fent jeleztem – nem dönthető el egyértelműen, csak sejthető viselője nemzetiségi hovatartozása, egyszerűen *Bába, Péter, Pista, Tamás* alakban tartottam meg. Ilyen nevet ugyanis nem egyszer találunk Moldvában. Első példánkból kiindulva, a *bába* közzsóként is előfordul; jelentései: Szabófalva: ‘öregasszony’ (CsángSz.); Külsőrekecsin: 1. ‘öregasszony’ (pejor., gúny.), 2. ‘feleség’ (tréf.), 3. ‘kny.’ (saját gyűjtés). Az apanévi eredetű nevekről fentebb szóltam. Ugyanezen elv alapján szerepel a ‘göndör’ jelentésű *Kréc* családnév is a listában.

A nevek felvételét szem előtt tartva az olyan esetekben, mint a *Bernáth, Both*, a régies írásmódot a CsnE.-ban címszóként való szerepeltetése ellenére *h* nélküli alakban vettem fel. A név a végződésének megfelelően előfordulhat *d* (*Bernad*) vagy *t* (*Bernát*) alakban is, ezért ezeket célszerűnek tartottam így meghagyni, s mivel a származtatás ugyanazon lexémára vezethető vissza, felvétele a névmódosítóra bízható, annak ellenére, hogy a hagyományos írásmódú és a mai helyesírást követő családnevek kérdése számos egyéb kérdést is felvet (vö. FARKAS 2002: 160–2). A *-ka* kicsinyítő, becéző képzős neveket az etimon bizonytalansága ellenére – ha ez felmerült – meghagytam (*Andreica, Andrica < Andrika; Bulaica < Bulájka ~ Balázska; Demeterca, Demetercă < Demeterke; Cochiorca, Cocheorca < Kotyorka; Ghiurca < Gyurka; Ijvanca < Istvánka; Iulișca < Juliska; Imrișca < Imécske; Marișca < Mariska; Martonca < Mártonka; Meșterca < Mesterke* stb.). A helynévi eredetű *Faraoneanu, Farauanu* vagy *Geosanu* neveket magyar településre való utalásuk miatt *Forrófalvi*, illetve *Diószéni*-ként jegyeztem le; köztudomású, hogy a moldvai magyar családnevek rendszerében a hasonló alakú nevek igencsak ritkák, s itt elsősorban nyelvművelő szempontokat tartottam érvényesíthetőnek. A gyanútlan olvasónak megtévesztők lehetnek a magyar írásmódtól annyira eltérő *Ioanci, Ionce* névalakok, pedig joggal gondolhatjuk, hogy a *Jancsi* nevet takarják, ráadásul a *Szabó* név *Sabou* alakú átírása a román nyelv ismerője számára nevetségesnek tűnhet, mivel a *bou* jelentése ökör. A névmegfeleltetések meghatározása során követett kritériumok között a „hagyományok őrzése és az ésszerűség” (FARKAS 2002: 160) mellett a moldvai magyarok érzésvilágára való építés és a magyar családnévanyagba való beágyazódás szempontja egyszerre szerepet játszott.

Ahhoz, hogy a moldvai magyar nevek ez irányú kutatása érdemlegesen elkezdődhesen, időszerű volna egy átfogó családnévkutatás a moldvai magyar családnevek körében,

ami a bevezetésben előrebocsátott hivatali követelmények a) és b) pontjában foglaltaknak eleget tenne, azonban ettől a kialakult viszonyok miatt sajnos igen távol állunk. Marad tehát a c) pont. A fentiek értelmében az AkH. 214. szabálypontja szembehelyezkedik a névfordítással, névátírással, de ha elfogadná is azt, a családnév típusok állományából kiderül, hogy a térség családnévi jellemzői felől tájékozatlan fordító a helyi szóbeli névformák ismeretének hiányában vajmi kevés esetben élhetne vele. Jelenleg a hivatal a következőket teheti: vagy jóhiszeműen hitelesnek tekinti a kérvényező által – a valódi névvel nem mindig helyesen összekapcsolt – bementett nevet és elfogadja azt, vagy bizonyíthatóság, illetve átlátszóság (felismerhetőség) hiányában érintetlenül hagyja.

5. A román környezetbe került nevek beilleszkedési kényszere meghatározta alaki módosulásukat. Különböző korszakok névanyagát összevetve azt tapasztalhatjuk, hogy a nevek magukon viselik mindenkori – legtöbbször idegen nyelvű – lejegyzőjük írásbeli tájékozottságát, kulturális hovatartozását. A román állami anyakönyvezés bevezetése elindította ugyan a nevek standardizációját, egyes moldvai magyar – és más nyelvi eredetű – neveknek mégis a kontaktusjelenségekből adódóan több írásváltozata alakult ki. *Biro, Birou, Biru, Biurou* < *Bíró*; *Duma, Duman, Dumau, Dumea* < *Duma* < *Doma*; *Fârțade, Fârțade, Fârțadi* < *Farcádi*; *Fechet, Fechetă, Fichitiu* < *Fekete*; *Fistoș, Fustes* < *Füstös*; *Frâncu, Friciu, Frîncu* < *Frenkó, Frenkuly*; *Ghiurca, Ghiurcă, Giurcă* < *Gyurka*; *Ioance, Ioancea, Ioanci, Ioance* < *Jancsi*; *Jicman, Jicmon* < *Zsigmond*; *Jitaru, Jitariu* < *Zsitár*; *Lorenț, Lorinț* < *Lőrinc*; *Marcu, Marcoș, Marcuș* < *Márkus*; *Martinca, Martonca* < *Mártonka, Martinka*; *Mesterca, Meșterca, Meșterică* < *Mesterke*; *Mate, Mati, Matei* < *Máté*; *Mateș, Mateiaș* < *Mátyás*; *Patraș, Patrașc, Pătrașc, Pătrașcu* < *Petrás*; *Poronde, Porunde, Porundi* < *Porondi*; *Sabau, Sabău, Sabou* < *Szabó*; *Vacariu, Vacaru, Văcaru* < *Vakár*; *Varga, Vărgă, Vîrgă, Vorga*, < *Varga*.

A helyesírási névváltozatok keletkezésének oka egyes történeti adatok ismeretében jól megközelíthető és folyamatában leírható. A nevek eredeti alakjának módosulását emellett, hogy az idegen fül számára érthetetlen, pusztán hangsorként, jelsorként való lecsapódásából magyarázhatjuk, a moldvai nyelvjárások tagolódásából adódó sajátosságok következményeiként is felfoghatjuk. Ezt bizonyítják a következő példák: *Antoș* < *Antocs*; *Bisoc, Bișoc* < *Bicsak*; *Demisca, Denisca* < *Déneske*; *Imbrisca* < *Imrécske* < *Imre*; *Istoc* < *Istók*; *Mesterca* < *Mesterke*; *Rosu* < *Roșu*; *Saros* < *Sáros*; *Soroș* < *Soros*; *Trifas, Trifaș* < *Tréfás* stb. Az északi vidékről felhozott példák arról is tanúskodnak, hogy a mai magyar nyelvhasználatnál erősebben eltérő, nyelvjárásiag ejtett névalakok erősebben rányomták bélyegüket a román írásmódra, mint a későbbi, székelyes nyelvváltozatot beszélő vidékek nevei, emellett átlátszóságuk nyilvánvalóbb, mint a „simulékonyabb” névalakoké. Nem kizárt, hogy ezek között olyan neveket is találunk, amelyek lejegyzésekor elmaradt a megfelelő ékezet kitétele. Mindazonáltal a lejegyzés módja – idegensége ellenére – tükrözi a nevek kiejtését, s jó részük magán viseli mind a szóbeli magyar nyelvhasználat nyomait, mind a román kéz tévedéseit vagy hangzás alapú névalakítási eljárásait, tehát az írásváltozatok gyakran a különféle okozati szempontok keveredéséből jönnek létre.

BERECZ ÁGOSTON rámutatott arra, hogy a 19. század közepén megindult román helyesírási kezdeményezések eleinte „a latinista nyelvészmenyhez kapcsolódó, ún. etimologikus helyesírásokat” alkalmazták, később azonban egyre inkább a „fonemikus” írásmód lett uralkodóvá. A váltás a két írásrendszer hosszú évtizedekig való egymás mellett élé-

sével következhetett be (BERECZ 2009: 264). A helyesírás módosulásai – kisebb-nagyobb időbeli eltéréssel – mind az erdélyi, mind a moldvai családneveket érintették. Figyelemre méltó, hogy ebben az időszakban a nemzetiesítő törekvések jegyében történő nyomásgyakorlás Magyarországon éppúgy érvényesült, mint Romániában (gondoljunk csak a német és más eredetű nevek magyarországi alakulására), tehát e moldvai magyar nevek alakulását helytelen volna egyedi jelenségnek, csupán az adott országra jellemzőnek tekinteni. Romániában a magyaros nevek románosításában a szűk értelmiségi réteg járt az élen. „A családnevek latin-román közszoói motiváltságát és a román képzők következetes alkalmazását [...] a tiszta románság felé tett lépésként értelmezték” (BERECZ 2009: 265). Szükséges leszögeznünk, hogy a tárgyalt családneveknek a román személynévrendszer szerinti toldalékolása, melyre az alábbiakban bőséges példát találunk, nem a tudatos, egyéni névmódosítási kezdeményezésből, hanem külső hatásra jöttek létre, így az egységesítő törekvések részeivé váltak, pl.: *-u*: *Antalu, Balintu, Boglaru, Bordaşu, Casapu, Cochioru, Sandoru, Sasu, Sîrbu, Sociu, Suci, Totu, Unguru*; *-iu*: *Cobzariu, Ferariu, Fichitiu, Jitariu, Vacariu, Zediu*; *-ea, -ia*: *Benchea, Benchia, Câtea, Dumea, Chioncea, Ciurea, Gherghelea, Imbrea, Imbria, Ioncea, Piloncea, Piştea, Retea*. A magyar családnevek *-ó* végű csoportja *-ău*, ritkábban *-ou* végződést kapott: *Balău < Baló, Catău < Kató, Ficău < Fikó, Ianău < Jánó, Jigău < Zsigó, Laslău < László, Palcău < Palkó, Sabău < Szabó, Sascău < Szászokó, Tancău < Tankó, Vargău < Vargó, Birou < Bíró, Sabou < Szabó*.

A felsorolt példákban látható, hogy a nevek egységes, román családnevekre jellemző toldalékolása nyelvi tényeken túl nyelvpolitikai döntések következményeiről is tanúskodnak, emellett egységesítő, a szóbeliségben használt formákat mellőző megfontolásokon nyugvó elv következményei, melyben „a családnév románságának a kulcsa a román hangjelölés” (BERECZ 2009: 269). Ez az eljárás mind a többségi (román), mind a kisebbségi társadalomban hosszú távon az identitást befolyásoló társadalom-lélektani folyamatokat fejezhet ki, vagyis a név románsága idővel az egyén románságának képzetét kelti és válik vele azonossá. A moldvai kétnyelvűség erőteljes térhódítása jelzésétékének tekintendő ebben a folyamatban. Úgy is mondhatnánk, hogy a nevek alakulásának, az íráskép magyar nyelvtől való távolodása és a román nyelv felé közelítése nem egyszer az identitás bizonyos métekü tükrözője is.

6. A dolgozat létrejöttének több célja van. Első a problémafelvetés, a moldvai magyarsággal kapcsolatos kutatásoknak egy szinte érintetlen területére való összpontosítás, amelynek a nyelvészeti gondolatébresztés mellett kézzel fogható társadalmi hozadéka is lehet. Emellett egy terjedelmesnek mondható, de korántsem teljes, mint inkább bővíthető adatbázis alapján bemutat néhány jellemzőt a csángómagyarok családneveinek mai helyzetéről, illetve az őket érintő aktuális változások menetéről. Azonkívül tény, hogy a magyar állam hivatalos szerveinek állást kell foglalni ezen családnevek problémamentes, a kérvényezőknél is elfogadható hivatalos magyar átírásában. Hogy eddig milyen megoldások születtek ebben az ügyben, azt más dolgozat keretében tárgyaljuk.

A hivatkozott irodalom

BÁLINT EMESE – BODÓ CSANÁD 1999. Csíkfalu személynevei. In: POZSONY FERENC szerk., Csángósors. Moldvai csángók a változó időkben. Teleki László Alapítvány, Bp., 119–30.

- BARTHAS JÓZSEF 1982. Pusztina személynevei. Magyar Személynévi Adattárak 45. ELTE, Bp.
- BENKŐ LORÁND 1957. Magyar nyelvjárástörténet. Tankönyvkiadó, Bp.
- BENKŐ LORÁND 1990. A csángók eredete és települése a nyelvtudomány szemszögéből. MNyTK. 188. Bp.
- BERECZ ÁGOSTON 2009. A családnév románsága a dualizmus kori erdélyi, illetve a magyarországi román nemzeti elit énképében. In: FARKAS–KOZMA szerk. 2009: 263–72.
- BEREGSZÁSI ANIKÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN 2011. A kárpátaljai magyar személynevek átírásának és használatának kérdésköréről. Magyar Nyelvőr 135: 414–22.
- BURA LÁSZLÓ 1989. Bogdánfalva személynevei. Magyar Személynévi Adattárak 91. ELTE, Bp.
- FARKAS TAMÁS 2002. Nyelvművelés és családnév-változtatás. In: BALÁZS GÉZA – A. JÁSZÓ ANNA – KOLTÓI ÁDÁM szerk., Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvművelésünk elmélete és gyakorlata. Írások Grétsy László 70. születésnapjára. Tinta Könyvkiadó, Bp., 159–63.
- FARKAS TAMÁS 2009. Családnévrendszer, névhasználat, névváltozás nyelvi-kulturális kontaktushelyzetben. Névtani Értesítő 31: 27–46.
- FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk. 2009. A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban. Gondolat Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp.
- B. FODOR KATALIN 2011. Moldvai családnevek. In: VÖRÖS FERENC szerk., A nyelvöldrajztól a névföldrajzig II. Savaria University Press, Szombathely, 117–26.
- HAJDÚ MIHÁLY 1980. Az 1646–47. évi Bandinus-féle összeírás névstatistikái. Magyar Személynévi Adattárak 30. ELTE, Bp.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. Általános és magyar névtan. Osiris Kiadó, Bp.
- MIKECS LÁSZLÓ 1944. A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
- PÉNTEK JÁNOS 2004. A moldvai magyar nyelv szótára – elvek és problémák. In: KISS JENŐ szerk., Nyelv és nyelvhasználat a moldvai csángók körében. MNyTK. 221. Bp.
- TRUNKI PÉTER 2011. A moldvai Forrófalva és környéke családnevei a 17–18. században. Névtani Értesítő 33: 59–70.
- VÖRÖS FERENC 2009. Névváltoztatás és névhelyreállítás a kisebbségi magyar nyelvhasználat tükrében. In: FARKAS–KOZMA szerk. 2009: 57–74.

TRUNKI PÉTER

T Á R S A S Á G I Ü G Y E K

A Magyar Nyelvtudományi Társaság 108. közgyűlése

A Magyar Nyelvtudományi Társaság 2012. december 11-én az ELTE BTK Múzeum körüli tanácstermében tartotta meg 108. közgyűlését.

1. Kiss Jenő elnök üdvözölte a megjelenteket, és felkérte Tolcsvai Nagy Gábor egyetemi tanárt, tartsa meg előadását, melynek címe: „Tervezés, (ön)értelmezés, fenntartás: a magyar nyelvstratégia lehetőségei és kötelességei”¹

¹ L. jelen számunkban.